

MARCIN GIERCZYK

Uniwersytet Śląski

POJĘCIE „ZDOLNOŚĆ” W NARRACJI STUDENTÓW ANGIELSKICH I POLSKICH. UJĘCIE KOGNITYWNE

ABSTRACT. Gierczyk Marcin, *Pojęcie „zdolność” w narracji studentów angielskich i polskich. Ujęcie kognitywne* [The Concept of ‘Giftedness’ in English and Polish Students’ Narratives. A Cognitive Approach]. *Studia Edukacyjne* nr 45, 2017, Poznań 2017, pp. 211-225. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2017.45.14

The purpose of this publication is to show how students from Poland and England define and understand the concept of ‘giftedness’. The analyses result from the author’s research conducted over the years 2013-2016. In the interviews, the students presented their own associations with the matter. Materials collected from 30 respondents, including 15 students from Śląski University and from a Lublin University and 15 students from Oxford University, showed that the concept of ‘giftedness’ is understood by Polish students identically to English students. ‘Giftedness’ was defined by a series of connotations: ‘creativity’, ‘talent’, ‘ability to do something’, ‘predisposition’, and ‘organization of thinking’.

Key words: giftedness, linguistic image of the world, creativity, intelligence, ability

Wprowadzenie

Wydawać by się mogło, że na przestrzeni ostatniej dekady 2007-2017 nie tylko w Polsce, ale i na świecie wystarczająco wiele już napisano i powiedziano na temat zdolności, talentu i geniuszu oraz sposobu ich definiowania, w związku z czym nie ma potrzeby publikowania kolejnych artykułów. Jednak stymulującym czynnikiem do ciągłego zagłębiania się w tę tematykę jest fakt, że od zawsze w naszym gronie były osoby, które nas inspirują i które podziwiamy za ich szybkość uczenia, wspaniałe osiągnięcia (w dziedzinie swoich przedsięwzięć), czy innowacyjne pomysły. Wrażenie łatwości z jaką te osoby dokonują wyróżniającego wkładu w dziedzinie swoich działań budzi podziw, dlatego próbujemy (choć z różnym skutkiem) takie osoby zrozu-

mieć, rozwijać ich potencjał i wspierać. Wzmoczone zainteresowanie jednostkami zdolnymi znajduje wyraz w licznych publikacjach naukowych, stanowi temat konferencji – nie tylko tradycyjnych, ale również wirtualnych, a także licznych portali społecznościowych, blogów oraz przedmiot zainteresowań instytucji badawczych, których działalność zmierza w kierunku koordynacji badań, zbierania i udostępniania informacji w celu lepszego wykorzystania potencjału tych osób.

Dylemat terminologiczny ujęcia zdolności

Kim jest jednostka zdolna? Odpowiedź okazuje się bardziej skomplikowana, niż się wydaje. Jednakże, zanim przejdę do głębszej analizy omawianego zjawiska, należy wspomnieć za W. Limont że „rozumienie perspektywy zdolności w dużej mierze zależy od kontekstu historycznego i miejsca, w którym znajduje się osoba zdolna”¹. Natomiast, jak wskazuje R. Fisher „istotność i sens tego, co dziecko ma przeżyć i czego ma się nauczyć [jakie zdolności powinien rozwijać – M.G.], wynika z szerszego kontekstu kultury, do której dziecko należy”². Założenia te potwierdza J. Freeman, podkreślając, że promowanie zdolności i talentów, jak też sposób podchodzenia do tej problematyki jest różny pod względem kulturowym i formalnoprawnym danego kraju, co powoduje rozbieżności uzyskanych rezultatów w tym zakresie³. Powszechnie występuje podwójne rozumienie tego zagadnienia⁴. Nauczyciel (często ten myślący stereotypowo) powie być może, że zdolny to taki, który spełnia kryteria i wyróżnia się wiedzą na forum klasy szkolnej. Psycholog natomiast uzna za zdolnego tego, który zdobędzie odpowiednią liczbę punktów w teście IQ⁵. Co prawda, obecnie nie neguje się znaczenia poziomu inteligencji dla zdolności, jednak jest on uważany za niewystarczający wskaźnik zdolności i wymaga wsparcia między innymi ze strony środowiska zewnętrznego oraz czynników wewnętrznych, takich jak motywacja, samozaparcie i myślenie twórcze⁶.

¹ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańsk 2010, s. 41.

² R. Fisher, *Uczymy, jak myśleć*, przekł. K. Kruszewski, Warszawa 1998, s. 27.

³ J. Freeman, *Cultural Variations in Ideas of Gifts and Talents With Special Regard to the Eastern and Western Worlds*, [in:] *Gifted Education in Asia*, red. D.Y. Dai, C.K. Ching, Charlotte, NC 2015, s. 231.

⁴ S.I. Pfeiffer, *Essentials of Gifted Assessment*, Canada 2015.

⁵ M.C. McClain, S.I. Pfeiffer, *Identification of gifted students in the U.S. today: A look at state definitions, policies, and practices*, *Journal of Applied School Psychology*, 2012, 28, s. 59-88.

⁶ K. McGlenn-Nelson, *Looking outward: Exploring the intersections of sociocultural theory and gifted education*, *Journal of Secondary Gifted Education*, 2005, 17(1), s. 48-55; O. Lo, M. Porath, *Paradigm Shifts in Gifted Education: An Examination Vis-à-Vis Its Historical Situatedness and Pedagogical Sensibilities*, *Gifted Child Quarterly*, 2017, 61(4), s. 343-360.

Jedno jest dziś pewne, nie ma jednej absolutnie poprawnej definicji, modelu, czy koncepcji zdolności, a w literaturze przedmiotu znajduje się blisko 100-120 definicji tego terminu, które często odnoszą się do ponadprzeciętnego rozwoju dziecka w sferach psychologicznych, takich jak inteligencja czy kreatywność, a także aspektów zdobywanych przez niego osiągnięć i wymiernych wyników w nauce⁷.

Psychologowie, socjologowie i pedagodzy zajmujący się problematyką zdolności od wielu lat zmagają się między innymi z jednoznacznym zdefiniowaniem pojęcia zdolności. Tymczasem, jak podkreśla B. Cramond, aby zrozumieć jakieś zagadnienie, nie ma potrzeby tworzenia jego całościowej definicji. Uważa on, że jeśli nie potrafimy znaleźć kompromisu co do definicji na przykład inteligencji, kreatywności, czy talentu, które są składowymi utalentowania, tym bardziej nie dojdziemy do porozumienia w kwestii samych zdolności. Twierdzi on, że definicyjność zdolności jest procesem dynamicznym⁸. Autor ten podkreśla również, że niekoniecznie powinno się definiować wybitne uzdolnienia w ten sam sposób w każdym państwie, ponieważ muzyka, jedzenie, sztuka, alfabet, dominująca religia i inne aspekty kultury są różne w każdej przestrzeni kulturowej. Przyjęcie definicji, jaką uważamy za prawdziwą i jednolitą, oznacza zaprzestanie poszukiwania danej prawdy⁹. Jednocześnie każda definicja musi być na tyle liberalna, by objąć te talenty i zdolności, które zostaną uznane za wartościowe przede wszystkim przez kulturę, z której uczeń pochodzi¹⁰.

Nie ulega wątpliwości, że odkrycie potencjału zdolności drzemiących w człowieku oraz budowanie jego charakteru¹¹ „nie dzieje się z dnia na dzień”. To proces będący połączeniem zewnętrznych i wewnętrznych (strukturalnych) sił, takich jak inteligencja, osobowość, temperament i motywacja jednostki z pewnymi osobistymi decyzjami podejmowanymi przez osoby zdolne, ale również ze wsparciem i decyzjami otoczenia, które mają szczególne znaczenie dla rozwoju indywidualnego potencjału człowieka we wczesnym okresie życia.

⁷ E.A. Hany, *How teachers identify gifted students: feature processing or concept based classification*, *European Journal for High Ability*, 1993, 4.

⁸ B. Cramond, *Can we, should we, need we agree on a definition of giftedness?* *Roeper Review*, 2004, 21(1), s. 15.

⁹ Tamże s. 16.

¹⁰ L. Porter, *Gifted young children: A guide for teachers and parents*, UK 1999.

¹¹ Warto podkreślić, że charakter człowieka należy uznać za jeden z istotnych elementów rozwoju zdolności, uzdolnienia czy talentu, gdyż jest on zbiorem cech osobowościowych i skłonności, które wytwarzają emocje i są podstawą do motywacji. Charakter jest istotny z punktu widzenia ukierunkowywania naszego postępowania. *A Framework for Character Education in School* <http://jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/character-education/Framework%20for%20Character%20Education.pdf> [dostęp: 19.10.2017].

Jak już wspomniałem, mimo że od wielu lat podejmowane są próby usystematyzowania terminologii związanej ze zdolnościami, uzdolnieniami i talentem, dylemat terminologiczny pozostaje. Liczni badacze zajmujący się tą problematyką podkreślają, że być może jest on napędzany pragnieniem dotarcia do wielu odbiorców, to jest „zdolnych, uzdolnionych i utalentowanych”¹². W polskich publikacjach poświęconych problematyce zdolności psychologicznych (m.in. Nęcka, Sękowski, Ledzińska, Chruszczewski) oraz pedagogicznych (m.in. Limont, Szmidt, Giza, Karwowski, Stańczak, Treła, Hłobił, Dyrda), a także anglojęzycznych¹³ można odnaleźć wyczerpujące analizy ewaluacji, jak też próby syntezy rozumienia pojęć zdolności i talentu oraz ich koncepcji¹⁴, w związku z tym nie będę się tu skupiał na definicjach naukowych, a zgodnie z założeniem niniejszego artykułu przedstawię definicje kognitywne (potoczne) uzdolnionych studentów z Polski i Anglii, którzy werbalizowali je podczas wywiadów.

Jednakże, poniżej prezentuję schemat *rozszerzonej koncepcji zdolności*¹⁵, zaproponowany przez C. Owen Lo i Marion Porath, który obrazuje, że zdolność uwarunkowana szeregiem różnorodnych czynników środowiskowych, psychologicznych oraz genetycznych ma swoje podłoże w IQ i cechuje się złożonym charakterem. W podejściu egalitarnym zakłada się, że każdy człowiek ma pewien potencjał zdolności, możliwości i zainteresowań, które przy odpowiednich warunkach intelektualnych, rozwojowych i społecznych mogą się rozwinąć. Do tego jednostka może być uzdolniona wielostronnie. Prezentowana rycina 1 stanowi jedną z wielu koncepcji schematycznego zobrazowania problematyki natury zdolności.

Warto również w tym miejscu przywołać dwa rodzaje definicji zdolności wyróżnione przez Sidney Moon¹⁶:

1) pojęciowe (konceptualne), które są oparte na teoretycznych koncepcjach zdolności, w których opisywana jest osoba zdolna;

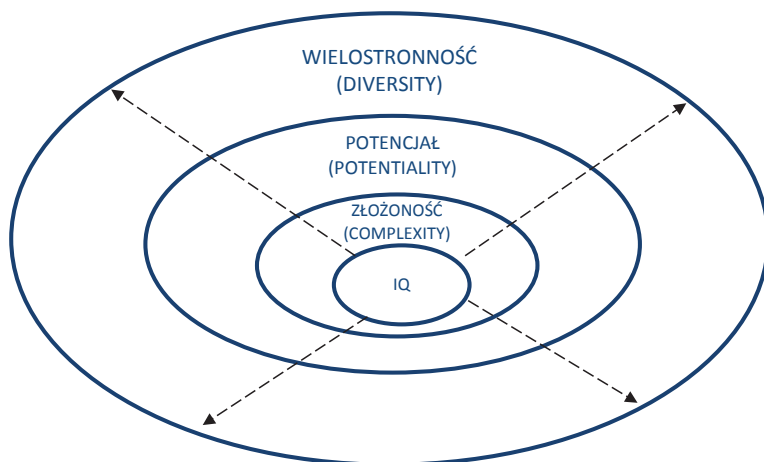
¹² J. Bates, S. Munday, *Able, Gifted and Talented*, London 2005, s. 4-8; M. Brady, V. Koshy, *Reflections on the implementation of the Gifted and Talented policy in England, 1999-2011*, Gifted Education International, 2014, 30(3), s. 254-262.

¹³ Liczne analizy problematyki zdolności z punktu widzenia psychologicznego, pedagogicznego i socjologicznego można znaleźć w recenzowanych czasopismach naukowych, np. Gifted Education International (GEI) ISSN: 02614294; Journal for the Education of the Gifted ISSN: 0162-3532; Gifted Child Quarterly ISSN: 00169862.

¹⁴ B. Dyrda, *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Katowice 2012; M. Gierczyk, *Diagnoza i ewaluacja rozwiązań systemowych w zakresie pracy z uczniem zdolnym na przykładzie Polski i Anglii. Studium komparatystyczne – niepublikowana praca doktorska*, Katowice 2016.

¹⁵ O. Lo, M. Porath, *Paradigm Shifts in Gifted Education*, s. 350.

¹⁶ S.M. Moon, *Developing a definition of giftedness*, [w:] *A guidebook for developing educational services and programs for gifted and talented students*, red. J. Purcell, R. Eckhart, Thousand Oaks 2006, s. 25.

Ryc. 1. Rozszerzona koncepcja zdolności

2) operacyjne, w których operacyjnie przekłada się koncepcje zdolności na język praktyki i dostarcza informacji związanych z procesem diagnozowania osób zdolnych z populacji.

Badania własne

Jednym z celów badań autora niniejszej pracy było poznanie, w jaki sposób polscy i brytyjscy studenci rozumieją i definiują pojęcie „zdolności”. W tym celu przeprowadziłem wywiady – częściowo ustrukturalizowane, pogłębione ze studentami uzdolnionymi (nauki ścisłe i humanistyczne), reprezentującymi dwie przestrzenie edukacyjne (systemy): polską i angielską. Łącznie było ich 30. Wywiady te dotyczyły własnych refleksji i doświadczeń, będących językowym obrazem świata badanych studentów w zakresie posiadanych zdolności oraz systemu edukacji, w którym uczestniczyli. Kryterium kwalifikowania osób do kategorii zdolnych było następujące: posiadanie doświadczeń związanych z uczestnictwem w polskiej bądź angielskiej przestrzeni edukacyjnej – szkoły podstawowej, średniej bądź gimnazjum, bycie laureatem olimpiady oraz dostanie się na studia z pominięciem procedury rekrutacyjnej w przypadku studentów z Polski. W wypadku studentów Oxford University, po przesłaniu procedury rekrutacyjnej¹⁷, założyłem, iż ta sama w sobie ma za zadanie wyłonienie spośród kandydatów na studia osób ponadprzeciętnych. Zgodnie

¹⁷ Studying at Oxford <https://www.ox.ac.uk/admissions/undergraduate/why-oxford/studying-oxford?wssl=1> [dostęp: 17.10.17].

z założeniami Ewy Wasilewskiej¹⁸, do próby trafili studenci, którzy w mojej opinii dostarczyli optymalnych informacji z punktu widzenia celu badania.

Językowy obraz świata

Język stanowi istotną formę odzwierciedlenia otaczającej człowieka rzeczywistości i samego siebie, jest środkiem zdobywania wiedzy o tej rzeczywistości. Poznaniem człowieka, jego współdziałaniem z otaczającym go światem, utrwalonym w świadomości w postaci pojęć, obrazów i wzorów zachowań zajmuje się współczesne językoznawstwo¹⁹, pedagogika oraz psychologia.

W języku każdego badanego studenta zawarty jest właściwy tylko jemu „ogłąd świata”²⁰. Zdaniem J. Anusiewicza, językowy obraz świata

jest przede wszystkim rozumieniem i interpretacją świata z punktu widzenia filozofii zdrowego rozsądku, podsumowaniem i zestawieniem codziennych doświadczeń i przyjętych – tudzież zaakceptowanych przez daną wspólnotę komunikatywną – norm, wartości, sposobów wartościowania oraz wyobrażeń i nastawień wobec tej rzeczywistości i to zarówno materialnej – substancjalnej – zewnętrznej, jak i duchowej – psychicznej – świadomościowej – wewnętrznej²¹.

W polskiej szkole lingwistycznej problemem językowego obrazu świata zajmują się między innymi A. Wierzbicka²², J.R. Grzegorzczak²³ oraz G. Habrajska²⁴. Polskie badania pedagogiczne w tej dziedzinie reprezentują między innymi J. Ożdżyński²⁵ i R. Jedliński²⁶. Podejście psychologiczne reprezentowane jest natomiast przez takich badaczy, jak K. Joniec-Bubula²⁷ i A. Kwiatkowska²⁸.

¹⁸ E. Wasilewska, *Statystyka opisowa nie tylko dla socjologów*, Warszawa 2008, s. 30.

¹⁹ J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Feischer, *Językowy obraz świata i kultura: projekt koncepcji badawczej*, [w:] *Język a kultura*, t. 13, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000, s. 6.

²⁰ „Ogłąd świata” to pojęcie stworzone przez W. Humboldta, który już w 1907 roku nadał kształt pierwszej pełnej tezie o językowym obrazie świata. J. Anusiewicz, *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999.

²¹ Tamże, s. 265; J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Feischer, *Językowy obraz świata i kultura*, s. 25.

²² A. Wierzbicka, *Język – umysł – kultura*, Warszawa 1999.

²³ R. Grzegorzczak, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2005; także, *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*.

²⁴ G. Habrajska, *Komunikacyjna analiza i interpretacja tekstu*, Łódź 2004.

²⁵ J. Ożdżyński, *Językowy obraz świata dzieci i młodzieży*, Kraków 1995.

²⁶ R. Jedliński, *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków 2000.

²⁷ K. Joniec-Bubula, *Obraz świata w procesie tworzenia się tożsamości: światopogląd i ideologia*, [w:] *Tożsamość człowieka*, red. A. Gałdowa, Kraków 2000.

²⁸ A. Kwiatkowska, *Psychologiczne mechanizmy kształtowania się obrazu świata dziecka*, [w:] *Media elektroniczne kreujące obraz rodziny i dziecka*, red. J. Izdebska, Białystok 2008.

Analizy rozpocząłem od rozpatrzenia pola semantycznego pojęcia „zdolność”, które wśród badanych jest powszechnie stosowane. W związku z powyższym, do analizy narracji na tym polu zastosowałem metodę eksplikacji zaproponowaną przez A. Wierzbicką²⁹. Eksplikacje są środkiem opisu funkcji leksemów w języku istniejącym poprzez eksperymentalny wybór z dyskursu istniejących wyrażen w sposób systematyczny. Eksplikacje zawierają więc semantyczne i syntaktyczne analizy³⁰.

Studenci w udzielanych wywiadach (niezależnie od kraju pochodzenia) prezentowali własne asocjacje związane z pojęciem „zdolność”. Znaczenie wyrazu zależy bowiem od asocjacji mówiącego, czyli osobistego rozumienia danego pojęcia. Znaczenia asocjacyjne (konotacyjne) zależą od indywidualnego postrzegania, zatem mają charakter subiektywny. Opisując znaczenia danych wyrazów, mamy na myśli kompetencję semantyczną mówiących danym językiem, czyli fakt wiązania przez nich określonych ciągów dźwiękowych z określonymi klasami zjawisk³¹.

Wyniki badań

Pojęcie zdolności w narracjach badanych studentów

Asocjacje związane z pojęciem zdolności w narracjach badanych studentów najczęściej były zgodne z definicjami przedstawianymi w literaturze przedmiotu³².

Analiza wypowiedzi badanych studentów wykazała, że rozumieeli oni „zdolność” na trzy sposoby:

- 1) jako sprawność, biegłość, szybkość prowadzącą do osiągnięcia rezultatu, wyniku, czyli „zdolność” równa się „kreatywność”;
- 2) jako możliwość wykonywania czegoś, umiejętność, czyli w tym ujęciu „zdolność” równa się „umiejętność”;

²⁹ A. Wierzbicka, *Język – umysł – kultura*, s. 52-56.

³⁰ G. Falkenberg, *Definicja i eksplikacja: dwa rodzaje analizy językoznawczej*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin 1993, s. 65.

³¹ R. Grzegorzczkova, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, s. 54.

³² S.P. Marland, *Education of the gifted and talented (Report of the Congress of the United States by the US Commissioner of Education)*, Washington, DC 1972, s. 2; A.J. Tannenbaum, *A history of giftedness in school and society*, [w:] *International handbook of research and development of giftedness and talent*, (2nd ed), red. K.A. Heller, F.J. Monks, R.J. Sternberg, R.F. Subotnik, Amsterdam 2000; W. Limont, *Model struktur zdolności kierunkowych i jego implikacje teoretyczne i praktyczne*, [w:] *Zdolności. Talent. Twórczość*, t. 1, red. W. Limont, J. Cieślakowska, J. Dreszer, Toruń 2008; tenże, *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańsk 2010; S. Popek, *Zdolności i uzdolnienia w świetle współczesnych teorii psychologicznych*, [w:] *Uczeń o zróżnicowanych zdolnościach i uzdolnieniach we współczesnej szkole*, red. S. Popek, Zamość 2004.

3) jako utożsamienie z wysokim poziomem możliwości, który prowadzi jednostkę do wybitnych osiągnięć (np. wysoki iloraz inteligencji, który jest jednym ze składników struktury osobowości), czyli „zdolność” równa się „inteligencja”.

Zdolność równa się kreatywność

W narracjach badanych studentów znajdujemy bardzo obrazowe wyjaśnienia pojęcia „zdolność”. W wypowiedziach tych mamy zatem do czynienia z tak zwanymi definicjami kognitywnymi.

*To zależy czy **zdolność** naukowa czy artystyczna. Można być uzdolnionym sportowo, są ludzie, którzy są zdolni, dlatego, że są **kreatywni**, mają możliwość łączenia kilku myśli, obserwacji, które potrafią łączyć ze sobą i to jest właśnie zdolność. **Kreatywność** to taka forma abstrakcyjna łączenia tych rzeczy. Natomiast zdolność naukowa to szybkie procesowanie najprostszych sposobami i **łączenie rzeczy**, żeby powstało z tego coś logicznego. (Anglia)*

***Zdolność** przede wszystkim zdefiniowałbym jako **wrodzoną predyspozycję** do rozwiązywania jakiegoś trudnego problemu. To jakiś specyficzny typ umysłu. **Organizacja myślenia**, tak bym powiedział. Osoba zdolna cechuje się przede wszystkim tym, że ma dużą łatwość przyswajania informacji w niektórych dyscyplinach; pewien **napęd wewnętrzny** do nauki określonych rzeczy. (Anglia)*

W mojej opinii, jeśli ktoś jest zdolny i utalentowany, ma naturalne predyspozycje do czegoś. Myślę, że musisz ćwiczyć, by stać się dobrym w czymkolwiek, a jeśli jesteś utalentowany i zdolny w poszczególniej dziedzinie, możesz podnieść swoje umiejętności lub nauczyć się czegoś szybciej niż inni. Więc jeśli byłeś zdolny i utalentowany w zakresie muzyki, potrzebowalbyś ćwiczyć mniej, aby osiągnąć ten sam poziom umiejętności w graniu na instrumencie, w porównaniu z kimś, kto nie był utalentowany w dziedzinie muzyki. To jest trudne. Nieco niezwykle w pewien sposób. To posiadanie szczególnych cech lub zdolności, które wyróżniają spośród innych. (Anglia)

Posiadanie naturalnej skłonności do badań lub aktywności, która to sprawia, że łatwiej jest to robić, a co za tym idzie łatwiejsze jest wykonywanie swojej pracy. No, bo powiedzmy sobie, że osoby zdolne są takie od urodzenia. (Anglia).

Definicje kognitywne opierają się na adekwatności treściowej (dostosowanie treści definicji do wiedzy potocznej) oraz adekwatności strukturalnej (uwzględnienie wszystkich cech ustabilizowanych w językowym obrazie przedmiotu). Definicja kognitywna odtwarza subiektywny sposób konceptualizacji rzeczy-

wistości z całym bogactwem cech kategoryalnych, ewaluatywnych, z uwzględnieniem aspektów, w jakich ujmowany jest nazywany przedmiot³³.

W narracjach angielskich studentów „zdolność” definiowana jest za pomocą szeregu konotacyjnego: „kreatywność”, „talent”, „skłonność do czegoś”, „predyspozycje”, „organizacja myślenia”. Osoby zdolne są więc twórcze, potrafią tworzyć coś nowego, oryginalnego. „Zdolność” jest tożsama z umiejętnością logicznego myślenia. Co istotne, w ujęciu badanych studentów angielskich „zdolność” jest cechą niezależną od człowieka – jest ona wrodzona, naturalna. Świadczą o tym zwroty: „wrodzona predyspozycja”, „naturalne predyspozycje”, „naturalna skłonność”. Przymiotnik „naturalny” podkreśla specyficzną właściwość zdolności – wynika ona z natury człowieka, jest wrodzona, istnieje bez udziału kogokolwiek.

W podobny sposób „zdolność” definiują polscy studenci.

To posiadanie pewnych **predyspozycji**, które wyróżniają daną osobę spośród innych, np. idealny słuch, świetna pamięć. (Polska)

Bycie zdolnym to dla mnie posiadanie **łatwości przyswajania informacji** z jakiegś dziedziny. (Polska)

W dzisiejszych czasach **zdolny** to tyle samo, co **kreatywny**, posiadający zdolność rozwiązywania problemów oraz „uparty”. (Polska)

Dla mnie bycie zdolnym to umiejętność **szybkiego przyswajania informacji** i rozumienia ich. Rozumienie jest kluczowe, bez niego przyswojenie informacji jest zazwyczaj tymczasowe i bez powtarzania wiedza ta zaniknie. Jeśli się zrozumie, dużo łatwiej jest wrócić do tej wiedzy, niż jeżeli się tylko zapamiętało. (Polska)

Bycie zdolnym to **bycie intelektualnie wybitnym**, osoba zdolna odznacza się logicznością myślenia, zdolnością rozumienia złożonych informacji. (Polska)

Zdolność to **łatwość w rozwiązywaniu problemów**, z danego obszaru lub z bardzo wielu obszarów życia. To jest dla mnie forma ułatwienia. To jest coś normalnego dla mnie, coś przypisanego każdemu tylko w różnych sferach. Coś, co **można rozwijać**, a można i zaprzepaścić. Coś, nad czym trzeba trochę pracować. W moim przypadku zdolność to jest coś, co przeszkadza momentami. Jeśli chodzi o wybór studiów – otoczenie, widząc jakąś zdolność, naciska, żeby ją **rozwijać**. W moim przypadku było to prawo – nie poszłam do technikum ogrodniczego, tylko do liceum i to jest coś, co mnie ogranicza, bo otoczenie nie umie zaakceptować, że chcę czegoś innego. (Polska)

³³ J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009.

Często pojęcie „zdolność” rozumiane jest przez polskich studentów niemal identycznie jak przez studentów angielskich. Osoba zdolna to ktoś wybitny pod względem intelektualnym. „Zdolność” kojarzona jest też z łatwością rozwiązywania problemów.

Zdolność równa się umiejętności

*W szkole uczeń nadzwyczaj **zdolny był to ten z najlepszymi ocenami**. Teraz patrzę na to inaczej. Teraz być zdolnym to znaczy, że masz do czegoś wielkie predyspozycje, ale niekoniecznie osiągniesz w danej dziedzinie sukces. (Anglia)*

*Ja bym powiedział, że **zdolność** to jest **umiejętność szybkiego uczenia się**. Osoba zdolna szybciej się uczy. To jest strasznie trudne pytanie, bo wydaje mi się, że trudno to ująć w jakieś ramy. Chciałem na początku powiedzieć, że osoba **zdolna** to jest osoba **uporządkowana** i taka **rzetelna**, ale w zasadzie wcale tak nie musi być, bo pomyślałem o tych wszystkich szalonych naukowcach, szalonych informatykach właśnie. Kompletnie bywają **nieuporządkowani**, a są piekielnie **zdolni**. To, co się dzieje w ich głowach, to jest szaleństwo, którego ja sam nigdy nie zaznam, mogę się tylko domyślać. Nie wiem, nie jestem w stanie sklasyfikować jakoś osoby zdolnej. Na tak wiele sposobów można być zdolnym, że trudno to w jakieś ramy próbować włożyć. (Anglia)*

*Móc opanować coś bez większego wysiłku. Ktoś może być **uzdolniony** na konkretnym polu lub w konkretnej **umiejętności** albo może być generalnie **utalentowany** – w zasadzie dobry we wszystkim, co robi. (Anglia)*

*Posiadać **umiejętności i talenty**, które sprawiają, że jesteś bardziej skuteczny niż inne osoby. (Anglia)*

Warto zwrócić uwagę na pierwszą prezentowaną wypowiedź, która pokazuje, że doświadczenia życiowe weryfikują definicyjność „zdolności”.

Prawie we wszystkich przytoczonych narracjach „zdolność” kojarzona jest z posiadaniem pewnej umiejętności. Najczęściej jest to umiejętność szybkiego uczenia się.

*Można być **zdolnym** we wszystkim. Jak ktoś **ma umiejętności** specjalistyczne albo łatwo przyswaja wiedzę albo łatwo uczy się języków, to wtedy jest zdolność. (Polska)*

***Umiejętność robienia czegoś**, być w stanie coś zrobić. Być zdolnym do czegoś, to być w stanie coś zrobić. Jak dla mnie. (Polska)*

*Powiedziałbym, że zdolność to jest coś takiego, że **człowiek potrafi, potrafi robić różne rzeczy**, jest taki uzdolniony, głupio to zabrzmiało, ale tak łatwo mu wychodzi*

pewne rzeczy. To jest dla niego łatwe, umie to przyswoić i potem udaje mu się łatwo to wykorzystać – to według mnie są jego zdolności. (Polska)

Polscy studenci również „zdolność” łączą z umiejętnościami. W takim ujęciu „zdolność jest praktyczną znajomością czegoś, biegłością w danej dziedzinie”.

Zdolność równa się inteligencja

Jak już zostało wyżej wspomiane, w narracjach badanych studentów „zdolność” utożsamiana była z wysokim poziomem możliwości, który prowadzi jednostkę do wybitnych osiągnięć (np. wysoki iloraz inteligencji, który jest jednym ze składników struktury osobowości). Czyli „zdolność” równa się „inteligencja”.

*Moim zdaniem, bycie **zdolnym** wiąże się z posiadaniem szczególnych predyspozycji w jakiejś dziedzinie, jakiegoś uzdolnienia, które wyróżnia człowieka ponad przeciętność. Równocześnie mogą to być po prostu jakieś **cechy charakteru** – np. pracowitość, zdolność samodzielnej pracy, samoorganizacji, które są niezbędne w osiągnięciu sukcesu, do tego **wysoka inteligencja**.* (Polska)

Z wypowiedzi studentów wynika, że „zdolność” wiązana jest również z posiadaniem konkretnych cech osobowości. W tym wypadku najbardziej pożądane cechy to pracowitość i samoorganizacja. Natomiast, „zdolność” utożsamiana z „inteligencją” stanowi cechę umysłu warunkującą sprawność takich czynności poznawczych, jak myślenie, reagowanie, rozwiązywanie problemów.

*Wydaje mi się, że zdolność oznacza **osiąganie lepszych wyników** w tych samych zadaniach co twoi rówieśnicy czy inne osoby z danej grupy, w której jesteś. Osiąganie lepszych wyników i na poziomie pracy, i na poziomie uczelni, wyższych niż moi rówieśnicy.* (Polska)

Powyższa definicja jest najbardziej zbliżona do tej systemowej, używanej w Polsce i Anglii. Jest ona również podobna do tej, jaką możemy spotkać w literaturze przedmiotu, zaproponowanej przez Bolesława Hornowskiego³⁴, który uważał, że jeśli mówimy o zdolnościach, zawsze mamy na uwadze możliwości wykonywania lepiej lub gorzej pewnych czynności. W tym ujęciu autor powyższej wypowiedzi przyrównuje możliwość wykonywania pewnych czynności do osób w grupie, w której się znajduje. Należałoby tu

³⁴ B. Hornowski, *Teoretyczne i psychometryczne podstawy psychologicznych badań zdolności i rozwoju człowieka*, Poznań 2009.

również dodać, że porównanie to powinno się odnosić do grupy rówieśniczej o podobnym poziomie sprawności intelektualnych.

Warto również zwrócić uwagę, że w przytaczanych wypowiedziach badani studenci często używali pojęcia „zdolność” i „talent”, stawiając pomiędzy nimi znak równości, co jest charakterystyczne dla osób niezajmujących się bezpośrednio problematyką zdolności. Należy tu podkreślić, że zdolność nie jest tożsama z talentem i pojęcia te należy różnie rozumieć³⁵. Na taki stan rzeczy ma wpływ interpretacja rzeczywistości studentów poprzez zakorzeniony w ich świadomości obraz świata.

Zakończenie

Analiza wypowiedzi badanych studentów wykazała, że „zdolność” pojmowali oni na trzy sposoby. Po pierwsze – jako sprawność, biegłość, szybkość prowadzącą do osiągnięcia zamierzonego rezultatu, wyniku, czyli „zdolność” równa się „kreatywność”. Po drugie – jako możliwość wykonywania czegoś, czyli „zdolność” równa się „umiejętność”. Po trzecie – jako wysoki poziom możliwości, który prowadzi jednostkę do wybitnych osiągnięć, czyli „zdolność” równa się „inteligencja”. W wypowiedziach badanych studentów znajdowały się obrazowe wyjaśnienia konceptu „zdolność”, czyli tak zwane definicje kognitywne, które jak twierdzi J. Bartmiński³⁶ znacznie odbiegają od definicji leksykograficznych. Zebrany materiał ukazał również, że pojęcie „zdolność” rozumiane jest przez polskich studentów niemal identycznie jak przez studentów angielskich. „Zdolność” definiowana jest za pomocą szeregu konotacyjnego: „kreatywność”, „talent”, „skłonność do czegoś”, „predyspozycje”, „organizacja myślenia”. Co istotne, w ujęciu badanych studentów angielskich „zdolność” jest cechą niezależną od człowieka – jest ona wrodzona, naturalna. Świadczą o tym zwroty: „wrodzona predyspozycja”, „naturalne predyspozycje”, „naturalna skłonność”.

Istotny jest również fakt, iż badane narracje pochodziły z języka polskiego i angielskiego, a sposób przedstawiania obrazu świata w tych językach jest różny. Zdaniem B.L. Whorfa, człowiek żyje z pewnym obrazem świata, nie znając jego zasięgu i struktury. Ludzkie myślenie jest zawsze myśleniem w jakimś języku, gdyż każdy język stanowi odrębny system wzorców, sankcjonujący kulturowe formy i kategorie, za pośrednictwem których nie tylko porozumiewamy się, ale również analizujemy rzeczywistość, wyróżniając w niej pewne typy relacji i zjawisk, za pomocą których rozumujemy i którymi

³⁵ S.I. Pfeiffer (red.), *APA Handbook on Giftedness and Talent*, Washington 2017.

³⁶ J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*.

wypełniamy naszą świadomość³⁷. Co ciekawe, interpretacje – w tym przypadku pojęcia „zdolności” – nie różniły się w znacznym stopniu u studentów polskich i angielskich, stąd możemy więc wyciągnąć wniosek, że zdolność jest rozumiana i interpretowana potocznie w sposób podobny, niezależnie od kultury, szkolnictwa, czy kraju pochodzenia.

Prezentowane analizy są o tyle wartościowe, że uzupełniają pewien brak w zasobie badań empirycznych, które mogą zostać wykorzystane w utrzymywaniu oraz ulepszaniu akademickich umiejętności uzdolnionych studentów. A. Rinn i J. Plucker zauważyli już w roku 2004, że pomimo wzrostu zainteresowania uczelni wyższych studentami o wybitnych zdolnościach akademickich, badania dotyczące psychologicznych i dydaktycznych doświadczeń tychże studentów w instytucjach wyższej edukacji pozostają wciąż ograniczone³⁸. Jako osoba zajmująca się tą problematyką zdolności mogę potwierdzić, że problem ten jest jak najbardziej aktualny współcześnie i większość prowadzonych badań dotyczy doświadczeń uczniów na szczeblu edukacji obowiązkowej.

BIBLIOGRAFIA

- A Framework for Character Education in School <http://jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/character-education/Framework%20for%20Character%20Education.pdf> [dostęp: 19.10.2017]
- Anusiewicz J., *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999.
- Anusiewicz J., Dąbrowska A., Feischer M., *Językowy obraz świata i kultura: projekt koncepcji badawczej*, [w:] *Język a kultura*, t. 13, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000.
- Bartmiński J., *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999.
- Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009.
- Bates J., Munday S., *Able, Gifted and Talented*, London 2005.
- Brady M., Koshy V., *Reflections on the implementation of the Gifted and Talented policy in England, 1999-2011*, Gifted Education International, 2014, 30(3).
- Cramond B., *Can we, should we, need we agree on a definition of giftedness?* Roeper Review, 2004, 21(1).
- Dyrda B., *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Katowice 2012.
- Falkenberg G., *Definicja i eksplikacja: dwa rodzaje analizy językoznawczej*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin 1993.
- Fisher R., *Uczynmy, jak myśleć*, przekł. K. Kruszewski, Warszawa 1998.

³⁷ B.L. Whorf, *Język, myśl i rzeczywistość*, przekł. T. Hołówka, wstęp A. Schaff, Warszawa 1982, s. 338-340.

³⁸ A. Rinn, J. Plucker, *We Recruit Them, But Then What? The Educational and Psychological Experiences of Academically Talented Undergraduates*, *Gifted Child Quarterly*, 2004, 48(1), s. 54.

- Freeman J., *Cultural Variations in Ideas of Gifts and Talents With Special Regard to the Eastern and Western Worlds*, [w:] *Gifted Education in Asia*, red. D.Y. Dai, C.K. Ching, Charlotte, NC 2015.
- Gierczyk M., *Diagnoza i ewaluacja rozwiązań systemowych w zakresie pracy z uczniem zdolnym na przykładzie Polski i Anglii. Studium komparatystyczne – niepublikowana praca doktorska*, Katowice 2016.
- Grzegorzczkowska R., *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999.
- Grzegorzczkowska R., *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2005.
- Habrajska G., *Komunikacyjna analiza i interpretacja tekstu*, Łódź 2004.
- Hany A., *How teachers identify gifted students: feature processing or concept based classification*, *European Journal for High Ability*, 1993, 4.
- Hornowski B., *Teoretyczne i psychometryczne podstawy psychologicznych badań zdolności i rozwoju człowieka*, Poznań 2009.
- Jedliński R., *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków 2000.
- Joniec-Bubula K., *Obraz świata w procesie tworzenia się tożsamości: światopogląd i ideologia*, [w:] *Tożsamość człowieka*, red. A. Gałdowa, Kraków 2000.
- Kwiatkowska A., *Psychologiczne mechanizmy kształtowania się obrazu świata dziecka*, [w:] *Media elektroniczne kreujące obraz rodziny i dziecka*, red. J. Izdebska, Białystok 2008.
- Limont W., *Model struktur zdolności kierunkowych i jego implikacje teoretyczne i praktyczne*, [w:] *Zdolności. Talent. Twórczość*, t. 1, red. W. Limont, J. Cieślakowska, J. Dreszer, Toruń 2008.
- Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańsk 2010.
- Lo O., Porath M., *Paradigm Shifts in Gifted Education: An Examination Vis-à-Vis Its Historical Situatedness and Pedagogical Sensibilities*, *Gifted Child Quarterly*, 2017, 61(4).
- Marland S.P., *Education of the gifted and talented (Report of the Congress of the United States by the US Commissioner of Education)*, Washington, DC 1972.
- McClain M.C., Pfeiffer S.I., *Identification of gifted students in the U.S. today: A look at state definitions, policies, and practices*, *Journal of Applied School Psychology*, 2012, 28.
- McGlenn-Nelson K., *Looking outward: Exploring the intersections of sociocultural theory and gifted education*, *Journal of Secondary Gifted Education*, 2005, 17(1).
- Moon S.M., *Developing a definition of giftedness*, [w:] *A guidebook for developing educational services and programs for gifted and talented students*, red. J. Purcell, R. Eckhart, Thousand Oaks 2006.
- Ożdżyński J., *Językowy obraz świata dzieci i młodzieży*, Kraków 1995.
- Pfeiffer S.I., *Essentials of Gifted Assessment*, Canada 2015.
- Pfeiffer S.I. (red.), *APA Handbook on Giftedness and Talent*, Washington 2017.
- Plucker R.J., *We Recruit Them, But Then What? The Educational and Psychological Experiences of Academically Talented Undergraduates*, *Gifted Child Quarterly*, 2004, 48(1).
- Popek S., *Zdolności i uzdolnienia w świetle współczesnych teorii psychologicznych*, [w:] *Uczeń o zróżnicowanych zdolnościach i uzdolnieniach we współczesnej szkole*, red. S. Popek, Zamówienie 2004.
- Porter L., *Gifted young children: A guide for teachers and parents*, UK 1999.
- Rinn A., Plucker J., *We Recruit Them, But Then What? The Educational and Psychological Experiences of Academically Talented Undergraduates*, *Gifted Child Quarterly*, 2004, 48(1).
- Sternberg R.J., Subotnik R.F. (red.), *International handbook of giftedness and talent* (2nd ed), Amsterdam 2000.

Tannenbaum J., *A history of giftedness in school and society*, [w:] *International handbook of research and development of giftedness and talent*, (2nd ed), red. K.A. Heller, F.J. Monks, R.J. Sternberg R.F Subotnik, Amsterdam 2000.

Wasilewska E., *Statystyka opisowa nie tylko dla socjologów*, Warszawa 2008.

Whorf L., *Język, myśl i rzeczywistość*, przekł. T. Hołówka, wstęp A. Schaff, Warszawa 1982.

Wierzbicka A., *Język – umysł – kultura*, Warszawa 1999.